

С.Ф. Иванова, Я.Я. Иваноў

ПАРЭМІ “ЮРЫДЫЧНАГА” ЗМЕСТУ ЯК АДНА З ФАЛЬКЛОРНЫХ КРЫНІЦ ВЫВУЧЭННЯ ЭВАЛЮЦЫІ ПРАВАВЫХ НОРМАЎ У ГРАМАДСТВЕ

Па прыказках т. зв. “юрыдычнага зместу”, якія прысвечаны прававым адносінам паміж людзьмі, можна прасачыць узнікненне, эвалюцыю і этнакультурныя асаблівасці развіцця прававых нормаў у грамадстве.

Прыказкі юрыдычнага зместу здаўна з'яўляюцца асобнымі аб'ектамі вывучэння парэміялогіі, этнаграфіі, гісторыі і тэорыі права [Снегиревъ 1842; Суховъ 1874].

Менавіта ў выглядзе парэмій існавала даўней большасць фармулёвак звычайнага права, найперш т. зв. “законы таліёну” – прынцыпы крымінальнай адказнасці ў раннякласавым грамадстве, калі пакаранне дакладна адпавядала прычыненай шкодзе. Параўн. вядомую формулу закону адплаты, занатаваную ў Святым Пісанні: *Пералом за пералом, вока за вока, зуб за зуб: як ён зрабіў нашкоджанне на цэле чалавека, так і яму трэба зрабіць* (Левіт, 24, 20; Зыход, 21, 24; Другазаконне, 19, 21). Законы таліёну захаваліся і ў сучасным грамадстве, але пераважна толькі як нормы маралі (за выключэннем т. зв. “кроўнай парожасці” ў яе прамым сэнсе пераважна ў культурах некаторых прымітыўных этнасаў), якія пры пэўных умовах могуць набываць сацыяльнае гучанне. Параўн., напрыклад, устойлівую формулу святой помсты ворагу за яго злачынствы ў гады Вялікай Айчыннай вайны *Кроў за кроў, смерць за смерць* (гэтым заклікам канчалася знакамітая “Прысяга беларускіх партызан” [Іванова 1997, с. 86–88]).

Ролю парэмій у фіксацыі прававых нормаў жыцця грамадства наогул цяжка пераацаніць. Да ўзнікнення пісьменства, відаць, толькі ў прэцэдэнтных тэкстах захоўваліся асноўныя юрыдычныя рэгламентацыі адносінаў паміж членамі першабытнага сацыуму (дарэчы, вытокі прэцэдэнтнага права трэба шукаць менавіта ў апеляванні да парэмій пры вызначэнні прысуду, якія з'яўляюцца прэцэдэнтнымі тэкстамі і знакамі тыповых сітуацый рэчаіснасці (у тым ліку і ўзаемаадносінаў індывідаў у грамадстве). Гэта пацвярджаецца вельмі вялікай колькасцю прыказак, у якіх адлюстраваныя нормы звычайнага права (склаўся нават спецыяльны жанр парэміялагічных зборнікаў, т. зв. “*Rechtsparoemiographie*”), і гэта без уліку тых юрыдычных парэмій з прамой матывіроўкай агульнага значэння, якія не дайшлі да першых парэміяграфіаў па прычыне змянення (ці ўвогуле знікнення) тых прававых нормаў, што былі ў іх адлюстраваны.

Паводле аб'ёму тэматычнага групы юрыдычных прыказак уступае бадай што толькі такому вялікаму класу парэмій, як народныя прыкметы прыродазнаўчага зместу (толькі ў адной працы Я. Кузняцова “Семейное и наследственное право въ народныхъ пословицахъ и поговоркахъ”, напрыклад, змешчана каля 900 парэмій юрыдычнага зместу [Кузнецовъ 1910], што колькасца перавышае любую прадметна-тэматычную групу рускіх парэмій, акрамя прыродазнаўчых прыкмет).

Прыказкі юрыдычнага зместу пакладзены ў аснову першых прававых кодэксаў. Парэміямі, у прыватнасці, з'яўляюцца шматлікія афарыстычныя фармулёўкі знакамітага “рымскага права” [Латинские юридические изречения 1996]. Вялікую ролю адыгралі прыказкі ў юрыдычным светапоглядзе сярэдня-

вечнага чалавека. Менавіта яны рэгламентавалі пераважную частку яго сацыяльных і маральных паводзін [Анікин 1957, с. 17]. Не зніклі парэміі юрыдычнага зместу і з развіццём заканадаўчага і прэцэдэнтнага права. Амаль да пачатку XX ст. з дапамогай юрыдычных прыказак рэгулявалася значная частка побытавых адносін сялянскага жыцця ва ўсходнеславянскіх народаў [Иллюстрoвь 1885; Кузнецoвь 1903; Кузнецoвь 1910].

У наш час парэміі юрыдычнага зместу скарыстоўваюцца звычайна для ўнармавання адносін паміж людзьмі ў тых сферах жыцця, што аб'ектыўна або суб'ектыўна застаюцца па-за межамі дзеяння афіцыйнага заканадаўства, г. зн. працягваюць ужывацца ў дэкларацыйна-светавызначальнай функцыі, уласцівай сярэднявечным прыказкам. Параўн. сучасную англійскую прыказку *Possession is nine points of the law* 'Валоданне – гэта амаль закон' (або літаральна '... – гэта дзевяць пунктаў закону'), якая пацвярджае правы ўладальніка пры адсутнасці адпаведных юрыдычных дакументаў, што яшчэ ў XVII стагоддзі мела сапраўдную юрыдычную сілу (калі ніхто з супернікаў не мог прадставіць пісьмовых доказаў сваіх правоў на валоданне чымсьці, суд вызначаў ад дзевяці да дванаццаці пунктаў на карысць таго, хто валодаў гэтым у дадзены момант [Ridout 1969, prov. 558]).

Літаратура

1. **Анікин, В.П.** Пословицы и поговорки / В.П. Анікин // Русские народные пословицы, поговорки, загадки и детский фольклор / В.П. Анікин. – М.: Гос. учеб.-пед. изд-во Мин-ва просвещения РСФСР, 1957. – С. 9-53.
2. **Иллюстрoвь, И.И.** Юридическія пословицы и поговорки русского народа (опыт систематического, по отделамъ права, собранія юридическіхъ пословиць и поговорокъ русского народа) / И.И. Иллюстрoвь. – М.: Типографія В.В. Чичерина, 1885. – 72, IV с.
3. **Иванова, С.** Слоўнік беларускіх прыказак, прымавак і крылатых выразаў / С. Иванова, Я. Іваноў. – Мінск: БФС, 1997. – 262 с. – (Праграма "Абнаўленне гуманітарнай адукацыі ў Беларусі").
4. **Кузнецoвь, Я.** Обязательственное право въ пословицахъ и поговоркахъ русского народа / Я. Кузнецoвь // Журналъ Министерства юстиціи. – СПб., 1903. – № 2. – С. 243-270; № 3. – С. 277-308.
5. **Кузнецoвь, Я.** Семейное и наследственное право въ народныхъ пословицахъ и поговоркахъ / Я. Кузнецoвь // Журналъ Министерства юстиціи. – СПб., 1910. – № 6. – С. 201-243; № 10. – С. 160-199.
6. Латинские юридические изречения / сост. Е.И. Темнов. – М.: Юристъ, 1996. – 400 с.
7. **Снегиревъ, И.** Обзореніе юридическаго быта въ продолженіе древняго и средняго періода русской народной жизни / И. Снегиревъ // Юридическія записки. – М., 1842. – Т. 2. – С. 263-305.
8. **Суховъ, А.А.** Бытовья юридическія пословицы русского народа / А.А. Суховъ // Юридическій вестникъ. – М., 1874. – № 9-10. – С. 45-67.
9. **Ridout, R.** English Proverbs Explained / R. Ridout, C. Witting. – London: Pan Books LTD, 1969. – 223 p.